

ASPECTS OF THE COMPARISON IN THE PROVERBS ABOUT GREED IN ROMANIAN LITERATURE

Anca-Giorgiana MANTA (PANDURU)
PhD student, University of Craiova

Abstract: Comparison is one of the main figures of speech in popular language. This article aims to highlight some more or less uncommon associations that this procedure implies in a series of proverbs about greed, in Romanian paremiology. In analyzing this figure of speech we will point out certain expressive effects, which illustrate the genius of the popular creator.

Keywords: proverb, comparison, greed, paremiology, context

Introducere

Proverbele au ca sursă principală experiența populară milenară și reflectă teme general umane, cum ar fi: viața, calități, defecte, meșteșuguri /meserii, emoții / sentimente, moartea etc. Parimiile transmit un standard moral, fiind, în cele mai multe situații, rodul mentalului colectiv și au o funcție educativă, fie de îndreptare a unor fapte rele deja comise, fie de prevenire a încălcării unor reguli sociale. Folosirea proverbelor pentru a reconstrui sistemul moral al unei culturi este strâns legată de mesajul transmis, dar și de situația care-l impune. Între folosire și sens, proverbul a devenit din ce în ce mai dependent de context. Pe lângă caracteristicile semantice și pragmatice, unitățile paremiologice sunt înzestrate și cu o încărcătură expresivă, scurtimea și concizia acestora fiind astfel compensate printr-o gamă diversificată de resurse stilistice. Între acestea, un loc important îl ocupă comparația, procedeu stilistic caracteristic atât limbajului popular, în general, cât și celui paremiologic, în special.

Comparația

În general, comparația (lat. *comparatio* - „asemănare, împerechere”) este definită ca figura de stil ce exprimă un raport de asemănare între două obiecte, idei pentru a evidenția mai pregnant pe unul prin intermediul celuilalt.

Din punct de vedere structural, comparația are o componentă ternară: termenul de bază / de comparat + cuvântul de legătură (*ca, precum, ca și, cum, cum ... așa* etc.) + termenul cu care se compară / comparantul.

În lucrările de specialitate, se disting două criterii de clasificare a comparației:

- Clasificarea tradițională cuprinde *comparația oratorică* (are la bază o structură de inducție logică și rol exemplificator) și *comparația poetică* (primul termen este abstract, al doilea concret, iar prin plasticizare este reprezentată o imagine care impresionează). Există și alte tipuri, „folosite doar în scopul de a clarifica sau de a

demonstra sau pentru a sensibiliza o idee abstractă; le-am putea numi comparații filosofice”.¹

- Clasificarea modernă cuprinde următoarele tipuri de comparație: *sinectotică* (primul termen se află cu al doilea în raport de sinectocă); *metalogică* (pune în mod obligatoriu în discuție obiectul la care se referă mesajul) și *metaforică*.²

Specialiștii au stabilit și câteva condiții ale comparației ca figură de stil:

- să fie exactă și adevărată, dar nu obligatori în toate privințele, ci doar în cele pe care se bazează analogia;
- obiectul cu care se face comparația să fie mai bine cunoscut decât cel care se dorește a fi evidențiat;
- comparația să dezvolte imaginației ceva nou, interesant, uimitor, iar raportul dintre termeni să fie neașteptat, frapant, dar sensibil și ușor de perceput în același timp.

Comparația se regăsește în cadrul unităților paremiologice atât la nivelul compoziției, cât și la nivelul receptării. În plus, cele cinci principii ale lingvisticii enumerate și fundamentate de către Eugen Coșeriu (*obiectivitatea, umanismul, tradiția, antidogmatismul, utilitatea publică / binele public*)³ pot fi identificate în proverbe în diferite proporții. De exemplu, obiectivitatea se referă la transmiterea unei informații / soluții verificate prin experiență; umanismul reprezintă o consecință a obiectivității prin faptul că arată lucrurile despre și pentru om; unele proverbe evidențiază un adevăr general valabil, pe când altele sugerează posibilitatea schimbării.

Mai mult decât atât, proverbul presupune și o comparație între generații, constituindu-se într-un cod de legi cu caracter coercitiv, persuasiv și restrictiv. Comparația devine definitorie pentru civilizația străveche, reprezentând o consecință a oralității. Se situează imediat după metaforă, impunându-se ca una dintre principalele figuri de stil din limbajul poetic popular, și, implicit, paremiologic. „Figură a ambiguității, comparația enunță „o relație de analogie, morfologic marcată, stabilită între termenul comparat (T1) și un comparant (T2), pe baza unui atribut dominant, cu efecte conotative”, având un mecanism semantic comun cu metafora, dar ea nu anulează funcția referențială a limbajului, ci evidențiază o trăsătură a termenului comparat⁴.

Proverbele

Proverbele sunt depozitare ale experienței populare și încearcă să avertizeze asupra unor aspecte negative din viața omului. Forma lor concisă și sintetică facilitează vizibil transmiterea și memorarea acestora. Un proverb comunică un adevăr pin

¹ Vezi Roxana Oniga (Marcu-Oniga), *Categoria gramaticală a intensității în limba română actuală. Teză de doctorat*, Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016, p. 10, apud Quintilian, *Arta oratorică* (3 volume), București, Editura Minerva, 1974.

² <https://figuridestil.ro/comparatie/>.

³ vezi Stelian Dumistrăcel, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, Iași, Editura Institutul European, 2006, p. 10-11, apud Eugen Coșeriu, *Principiile lingvisticii ca știință a culturii*, în vol. *Omul și limbajul său. Studia in honorem Eugenio Coșeriu*, „Analele științifice ale Universității «Al.I.Cuza» din Iași”, t. XXXVII/XXXVIII, secția III e, Lingvistică, 1991-1992, număr special, p. 11-18.

⁴ vezi Otilia Ursache, *Comparația și proverbul. Încercări de poetică folclorică*, în „Memoria etnologică”, nr. 50-51, Anul XIV, ianuarie-iunie 2014, p. 40, apud Victor Borisovici Șklovski, *Terminologie poetică și retorică*, coord. Val. Panaitescu, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1994.

asemănare, fără a fi, în mod obligatoriu, el însuși un adevăr. El este un discurs concis despre înțelepciune și poate fi redus la câteva cuvinte. În limba română, termenul provine din latinescul *proverbium*, însemnând chiar „proverb, dicton”; s-a format cu ajutorul prefixului *pro-* („înainte”, „în fața”, „pentru”, „în loc de”, „spre”) și substantivul *verbum* („vorbă”); într-o altă explicație, *proverb* derivă din *pro-* („pentru”, „spre”) și *verba* („cuvinte”), reflectând tocmai capacitatea de a concentra multe idei în cuvinte puține⁵.

Proverbele sunt elemente ale spiritualității și înțelepciunii unui popor, reprezintă vigoarea gândului și a metaforei, inteligența și istețimea spiritului, puterea observației, iscusința în argumentarea și descoperirea adevărurilor despre viață, forța limbii de a exprima mult în cuvinte puține⁶.

Încercările de definire⁷ a primiiilor din partea specialiștilor (filologi, lingviști, literați, folcloriști, esteticieni etc.) se pot grupa pe trei direcții principale⁸:

- *direcția literar-folcloristică* (vizează încadrarea într-un gen sau specie literară);
- *direcția lingvistică* (vizează caracteristicile de expresie ale proverbului);
- *direcția logică* (vizează statutul logico-semiotic al proverbului și încadrarea sa într-un anumit tip de propoziție logică).

Câteva considerații interesante referitoare la trăsăturile unităților paremiologice îi aparțin lui Ovidiu Papadima: „Proverbele nu sunt învățături. Sunt, ca toate celelalte forme de artă populară, forme de viață. Dar mai mult decât celelalte sunt esențe de viață. Ele formulează în modul cel mai concentrat și mai pregnant posibil o mulțime aproape infinită de situații de viață. Proverbele distilează, ca să zic așa, viața. Însă o distilează astfel încât să nu-și piardă nimic din savoare. Distilează mai întâi de toate ce e mai cărnos și mai zemos din viață. Apoi distilează numai atât cât trebuie. Între proverb și preceptele logicii clasice e tocmai deosebirea între băutură și spirt. Într-una au rămas toate aromele cărnii și mustul fructei, în celălalt n-au mai rămas decât moleculele amidonului din cereale, transformate chimic printr-o neîndurată fierbere. Proverbele – și alături de ele zicătorile – distilează deci înțelept situații de viață. Ca atare, nu sunt învățături. Dar pot duce foarte firesc la înțelepciune. Cum? Foarte simplu: ajutându-te să înțelegi orice te izbește contemplând viața. Să pricepi cu atât mai adânc cu cât ceea ce pricepi poate fi mai neașteptat. De aceea proverbul e atât de concis. El trebuie să te facă să vezi totul, esențialul, dintr-o aruncătură de ochi. Proverbul e o formă de artă concentrată. Sunt tot atâtea forme de proverb câte forme de artă a cuvântului avem”.⁹

⁵ Vezi Anton Adămuț, *Câtă înțelepciune ascund proverbele?*, în „Transilvania”, nr. 8/2011, p. 1.

⁶ Vezi Virginia Popović, *Similitudini și diferențe dintre proverbele românești și sârbești. Vuk Stefanović Karadžić și Anton Pann*, în „Studii de știință și cultură”, Volumul VII, Nr. 2, iunie 2011, p. 125.

⁷ Studiul de față nu oferă o perspectivă exhaustivă asupra încercărilor de definire a proverbelor; vom puncta doar câteva dintre cele mai importante caracteristici ale proverbului, așa cum au fost ele enunțate de renumiți folcloriști români.

⁸ Cezar Tabarcea, *Poetica proverbului*, București, Editura Minerva, 1982, p. 71.

⁹ Idem, *ibidem*, p. 74, apud Ov. Papadima, *Literatura populară română*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 598.

Delimitând patru trăsături esențiale ale parimiilor, Cezar Tabarcea¹⁰ propune o definiție operațională: „Proverbul este un enunț lingvistic cu o structură logico-semantică fixă, care întrerupe discursul în care este înglobat pentru a se referi metaforic la o situație care determină enunțarea acestuia sau la un segment al discursului”.

Insistând asupra elementelor de expresie, George Muntean afirmă că proverbul este „o frază scurtă, de obicei ritmică și uneori rimată, prin care poporul, exprimând (cel mai adesea metaforic, concis și sugestiv) rezultatul unei lungi experiențe de viață pronunță și o concluzie, un îndemn, o învățătură, o constatare asupra lumii, constatare ce are de regulă o accentuată nuanță morală”.¹¹

Plecând de la o observație / constatare personală, proverbele capătă formă generală, întărind ideea pe care o exprimă, utilizarea pe scară largă probând și valabilitatea lor, capacitatea de a influența caracterul uman și de a determina revizuirea unor atitudini comportamentale greșite, așa cum este și lăcomia, asupra căreia ne vom opri în cele ce urmează.

Structuri comparative în proverbele despre lăcomie

În analiza structurilor comparative din cadrul proverbelor ce aparțin fondului paremiologic românesc¹², ne interesează, în principal, efectele expresive. Ștefan Munteanu subliniază faptul că expresivitatea rezultă tocmai din notele pe care le primește termenul care se compară (A) de la termenul comparat (B), iar „calitatea stilistică a comparației decurge din faptul că ea asigură confruntarea cu realitatea spre care trimite termenul B cu care se compară termenul A, în virtutea unor note admise de experiență ca fiind comune celor două fenomene”.¹³ Aceste note comune sunt considerate de Ion Coteanu ca un al treilea termen: „Deși la prima vedere comparația are doi termeni, căci un obiect sau o ființă este sau se comportă ca alt obiect sau altă ființă, o acțiune se desfășoară ca alta ș.a.m.d., în fapt, comparația are trei termeni, al treilea fiind însușirea comună a obiectelor, ființelor sau acțiunilor asemănătoare între ele. Această însușire poate fi exprimată sau nu”.¹⁴

Referindu-se la comparații, Lazăr Șăineanu evidențiază faptul că acestea „întrebuțate la diferite ocaziuni de omul din popor, se pot pune alături de cele mai sublime comparații ce au izvorât vreodată din capul unui poet genial”¹⁵, elogiind astfel uimitoarea capacitate de creație a autorului popular.

¹⁰ *Ibidem*, p. 83-84: „Proverbul este un enunț lingvistic (...). Proverbul cuprinde în formularea sa o structură logico-semantică particulară, fixă (...). Proverbul este o expresie recurentă (o «izolare») a cărei apariție în discurs este marcată prin elemente segmentale specializate cu rolul de a schimba planul de referință, sau prin procedee suprasegmentale: pauze semnificative, intonații specifice (...). În momentul enunțării sale, proverbul se referă metaforic la o situație (concretă sau transpusă într-un enunț lingvistic)”.

¹¹ George Muntean, *Proverbe românești*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. XVII.

¹² Corpus de proverbe excerptat din colecția lui Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*, vol. I-X, București, Editura Scara, 2004.

¹³ Vezi Ștefan Munteanu, *Stil și expresivitate poetică*, București, Editura Științifică, 1972, p. 188.

¹⁴ Constantin Negreanu, *Structura proverbelor românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 162, apud Ion Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București, 1973, p. 129.

¹⁵ Lazăr Șăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbii române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*, București, Editura Academiei Române, 1887, p. 348.

Majoritatea comparațiilor se realizează, din punct de vedere formal, prin intermediul adverbului comparativ *ca*:

- *Strânge la cămară ca albina la roi.* (Zanne IX, 3206);
- *Bea ca un burete.* (Zanne IX, 3731);

În alte situații, comparația apare în paralel cu elipsa verbului copulativ *a fi*, ceea ce aduce un plus de expresivitate unității paremiologice respective:

- *Ochiul omului la tinerețe, ca calul fără frâu.* (Zanne IX, 329);
- *Nesățioși la răpiri, ca câinii la mortăciuni.* (Zanne IX, 3579);
- *Răpitorul ca lupul, și când doarme, gândul lui la răpiri își are.* (Zanne IX, 3581);
- *Bețivul, ca buretele, sugă orice găsește și niciun strop măcar lasă.* (Zanne IX, 3733);

Uneori, întâlnim proverbe în care lipsește predicatul:

- *Ca pisica în jurul păsăturii.* (Zanne IX, 8375);
- *Ca uliul după pui (aleargă).* (Zanne IX, 32);
- *Ca vânătorii după prepelițe (aleargă).* (Zanne IX, 35).

În ceea ce privește câmpul semantic al comparațiilor, observăm faptul că majoritatea au ca punct de plecare ființa umană, în relație cu elementele cunoscute din mediul înconjurător:

- *Toarnă ca într-un sac spart.* (Zanne III, 7719);
- *Toarnă ca în budăiul țiganului.* (Zanne V, 11284);
- *Stomacul, ca moara, orice pui în coș, îndată mistuiește.* (Zanne IX, 3115);
- *Pânțele ca un cazan, orice bagi în ele, pe toate le fierbe.* (Zanne IX, 2441);

O categorie aparte o constituie parimiile în care se face referire la tipuri / tipologii umane, considerate exemplificatoare pentru conceptul de *lăcomie* (preotul – popa; femeia văduvă; bețivul, greul etc.) sau la nume proprii rămase în conștiința populară ca reprezentative pentru acest viciu:

- *Mănâncă cât un popă în sărbători.* (Zanne VII, 15593);
- *Decât slugă la văduvă mai bine viztiu la cai albi.* (Zanne IV, 10694);
- *Ca bețivul ce niciodată nu se satură.* (Zanne IX; 2974);
- *A mânca ca greul, cu ochelari.* (Zanne VI, 13484);
- *A fi mândăcios ca un grec.* (Zanne VI, 13485);
- *Ca pe vremea lui Avaroște.* (Zanne VI, 13152).

Există și un număr important de parimii în care adverbul comparativ *ca* este înlocuit cu adverbele sinonime *cât*, *decât*, sugerând „gradarea / măsurabilitatea” viciului în raport cu termenii comparației:

- *Bea cât șapte.* (Zanne III, 8129);
- *Mănâncă cât un popă în sărbători.* (Zanne VII, 15593);
- *A mâncat cât un turc de cei calici.* (Zanne VI, 14367);
- *Bogatul mai tare se plânge decât săracul.* (Zanne V, 11256);
- *Mai bine știu zice: adă! decât: na! / Căci așa m-a învățat mama.* (Zanne VII, 18253).

Actanții zoomorfici (domestici sau sălbatici) sunt, de departe, cel mai bine reprezentați. Viciul uman al lăcomiei este redat predominant prin intermediul unor structuri comparative ce fac trimitere directă la bestiarul din apropierea spațiului cultural al unei societăți. Astfel, ființelor necuvântătoare li se atribuie comportamente și atitudini

specifice ființei umane, ilustrând manifestări aproape identice în ceea ce privește lăcomia, nesațul.

Comparând obiceiurile și instinctele animalelor cu comportamentul uman, a determinat crearea proverbelor ai căror actanți sunt animale ce au rămas în memoria colectivă ca reprezentanți ai lăcomiei (lupul, câinele, lipitoare, corbul, pisica, musca, lăcusta etc.)¹⁶:

- *Ca cerbul la apă dorește.* (Zanne IX, 93);
- *Ca corbii la ochi aleargă.* (Zanne IX, 276);
- *Înghite ca lupul, nemestecat.* (Zanne IX, 533);
- *Lacomul ca câinele ce-a pierdut bucătura din gură pentru cea mai mare pe care a văzut-o în apă.* (Zanne IX, 1495).
- *Lacomul ca lupul, orice găsește înghite.* (Zanne IX, 1498);
- *Cei lacomi, ca lăcustele, ce nici măcar un bob nu lasă.* (Zanne IX, 1499);
- *Cei lacomi ca pisica ce nu se satură când la pilă lingea, până ce s-a isprăvit toată a ei limbă.* (Zanne IX, 1500);
- *Cel lacom, ca musca, când își vâra tot capul în miere, acolo și-l lasă.* (Zanne IX, 1501);
- *A mânca ca lăcusta.* (Zanne I, 1936).

În alte parimii, comparația se constituie cu ajutorul elementelor cadrului natural:

- *Înghite ca pământul apa.* (Zanne IX, 532);
- *Ca vârtejul de vânt, ce adună primprejur orice înainte găsește.* (Zanne IX, 169);
- *Mănâncă ca apa malurile.* (Zanne IX, 2022).

În studiul său, *Expresia artistică eminesciană*, G.I.Tohăneanu evidențiază câteva trăsături ale comparației, perfect valabile și în cazul construcțiilor paremiologice: „Termenul al doilea al comparației – merit să caracterizeze și să plasticizeze – este aflat la îndemână, în mediul imediat înconjurător, printre uneltele de utilitate zilnică, în lumea obiectelor și a produselor casnice printre acele «realia» de care gospodarul se împiedică la fiecare pas în desfășurarea activității sale obișnuite”.¹⁷

Concluzii

În limbajul paremiologic, comparația este o figură de stil des întâlnită, determinând o evidențiere mai puternică și mai expresivă a primului termen, tocmai prin asocierea inedită cu elemente aparent banale, comune, din universul proximal al omului simplu din popor. Astfel, proverbele ilustrează tendința limbajului popular de a evita cât se poate termenii abstracți și preferința pentru termenii concreți, cunoscuți.

Nu în ultimul rând, proverbele oglindesc astfel particularitățile spiritului național, originalitatea și geniul creator, arta verbală în strânsă legătură cu semnificațiile stilistice, estetice și conotative ale termenilor și procedeele utilizate.

¹⁶ Vezi Florina-Cristina Herling, *Actanți zoomorfici în proverbele despre vicii românești și spaniole*, (accesat online http://www.rebe.rau.ro/RePEc/raw/cbcsr/2015-1/6.1._2015_Herling_F.pdf), p. 19-20: „Această particularitate a proverbelor ale căror actanți sunt animalele, care se fac purtătoarele unor trăsături specifice umane se întâlnește și în fabule și basme, care uneori coincid cu cele atribuite prin proverbe, deoarece multe dintre unitățile paremiologice despre animale își au originea sau tiparul simbolic în fabule, mituri, basme sau fabule”.

¹⁷ Vezi Constantin Negreanu, *Op. cit.*, p. 166, apud G.I. Tohăneanu, *Expresia artistică eminesciană*, Timișoara, Editura Facla, 1975, p. 113.

Bibliografie:

- Adămuț, Anton, *Câtă înțelepciune ascund proverbele?*, în „Transilvania”, nr. 8/2011, p. 1-14.
- Dumistrăcel, Stelian, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, Iași, Editura Institutul European, 2006.
- Herling, Florina-Cristina, *Actanți zoomorfici în proverbele despre vicii românești și spaniole*, (accesat online http://www.rebe.rau.ro/RePEc/rau/cbcsr/2015-1/6.1_2015_Herling_F.pdf).
- Munteanu, Ștefan, *Stil și expresivitate poetică*, București, Editura Științifică, 1972.
- Negreanu, Constantin, *Structura proverbelor românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Oniga (Marcu-Oniga), Roxana, *Categoria gramaticală a intensității în limba română actuală. Teză de doctorat*, Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad, 2016.
- Popović, Virginia, *Similitudini și diferențe dintre proverbele românești și sârbești. Vuk Stefanović Karadžić și Anton Pann*, în „Studii de știință și cultură”, Volumul VII, Nr. 2, iunie 2011, p. 125-130.
- Șăineanu, Lazăr, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*, București, Editura Academiei Române, 1887.
- Ursache, Otilia, *Comparația și proverbul. Încercări de poetică folclorică*, în „Memoria etnologică”, nr. 50-51, Anul XIV, ianuarie-iunie 2014, p. 34-45.
- Zanne, Iuliu A., *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*, vol. I-X, București, Editura Scara, 2004.

WEBGRAFIE:

<https://figuridestil.ro/comparatie/>.